

KAPİTALİZMDE SİYASETİN SİYASAL HALLERİ

Örsan Ö. AKBULUT*

Tüm sınıflı toplumlarda farklı biçimlerde görünürlük kazanmış olsa da, yöneten-yönetilen ilişkisi, artığa el koyan ve üreten ilişkisi temelinde yapılanmakta ve somutlaşmaktadır. Eski Yunan polisinde ve feodalitede, bu örtüşme doğrudan doğruya gerçekleşmiştir. Kapitalizmde ise, tanımlı siyasal alan kapsamında yöneten-yönetilen ilişkisi hem kurumsal siyaset hem de tabanı genişletilmiş sivil toplum eksenli siyaset bakımından, artığa el koyma-üretme ilişkisinden özerk olarak yapılandırılmıştır. Bu siyaset hali veri olarak alındığında, kapitalist toplumdaki iktidar ilişkisi ya yurttaşlık ya da kimlik ekseninde görünürlük kazanmıştır. Oysaki kapitalizmde iktidar ilişkisi, üretim temelinde, artığa el koyma-üretme bakımından somutluğu işyeri-piyasada; dolaşım ekseninde ise işyeri-devlet zemininde oluşmaktadır. Buna karşılık, kapitalizmde siyasallık yurttaş-kimlik temelinde sınırlandırıldığından, iktidar ilişkisinin temel olarak üretildiği zemin bir siyasal hal olarak değil; üretim araçlarını kontrol eden ve kamu hizmetini yürüten yöneticilerin taraf olduğu teknik bir sürece indirgenmektedir. Bu yazıda, kapitalist toplumda yöneten konumunun artığa el koyma ile yönetilen konumunun söylemsel yanılmacılığından hareketle üreten temelindeki ilişkisi ortaya konulmaya çalışılarak, kapitalizmde siyasetin bir yandan özgün yapılandırılması diğer yandan ise üretim temelinde oluşumsallığı tartışılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kapitalizm, siyaset, siyasallık, Eski Yunan, yönetilen.

Kapitalist toplumda, siyasetin agonistik bir zeminde yapılandırıldığı¹ kabul edilmektedir. Kapitalist toplumda siyaset, belli bir söylem ekseninde yönetilenlerin ya temsil ya da sivil toplum kurumları aracılığıyla katılım temelindeki yönetme faaliyeti olarak, onların rızasını kapsayan bir içeriklendirilmeyi ve bu kapsamda bir karakteristiği tarihsel olarak edindirilmiştir. Siyasetin, hem temsil bağlamında kurumsal olarak sınırlandırılması hem de sivil toplum-kimlik eksenli genişletilmiş tabanı kapsamında olsun diğer yönetme faaliyetlerine göre en önemli farklılığı, yönetilenlerin konumlandırılması ve bu konumun merkez alınması bakımından ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, post-modern ve post-Marxist literatürde ileri sürülen, siyasetin belli kurumlara özgülenmiş bir faaliyet olarak yapılandırılmış olduğu tezi, siyasetin kurumsal-biçimsel niteliğinin ortaya konulması bakımından geçerli olmakla birlikte, bu siyasetin

* Doç. Dr., TODAİE Öğretim Üyesi.

¹ Yapılandırma ifadesini “inşa” yerine ancak farklı bir içerikte kullanmaktayız. Yapılandırmanın inşadan farkı, maddi temele dayalı olarak öznenin iradi eylemliliğidir. Dolayısıyla, inşanın salt öznenin tasarımını ifade eden içeriğini kapsamaktadır.

tek ve temel karakteristiğinin kurumsallık-biçimsellik olduğu iddiası bakımından tartışmalıdır. Bu teze alternatif olarak ortaya konulan siyasete ilişkin pek çok öneride de eleştirilen agonistik sınırlar aşılanmamıştır. Bununla birlikte, her iki düzlemde yürütülen tartışmaların esas odağının, siyasetin kurumsal veya sivil toplum-kimlik eksenli görünümünün gerçekte yönetilen merkezli olarak söylemsel yapılandırılması olduğu düşünülmektedir. Bu yapılandırma ise, kapitalizme ilişkin iktidar ilişkileri bakımından bir yanılsama yaratmaktadır. Kapitalist iktidar ilişkilerini temel olarak, yönetilen eksenli olarak yapılandırılan kurumsal veya sivil toplum içerikli siyasetin yanında, yöneten odaklı olarak ve artığa el koyanlar ile üreticiler arasındaki ilişki bakımından somutluk kazanan işyeri-piyasa ve işyeri-devlet kapsamında da düşünmek, bütünlüştürmek, tartışmak gerekmektedir. Wood bu kapsamda, “kapitalizmin insan yaşamının büyük bölümünü, demokrasinin hesap sorulabilirliğinin dışında tuttuğu”nu vurgulamaktadır.²

Kapitalist toplumda yöneten-yönetilen ilişkisinin ve onun iktidar boyutunun artığa el koyanlar ve üreticiler temelinde ortaya konulması ya da sorunlaştırılması gerekir. Kapitalizmde iktidar ilişkisinin salt siyasal iktidar odaklı olarak tartışılması ile işyeri-piyasa ve işyeri-devlet örgütlenmesinde var olan iktidar ilişkisinin siyaset-üstü konumlandırılmasının, liberal siyasal söylemi tüm verililiği ile kabullenmek olduğu açıktır. Çünkü fabrika veya bir hizmet işletmesinde, çalışanların yönetimle olan ilişkisi siyasal bir ilişki olarak kabul edilmediğinden, ilişkinin niteliği teknik anlamda yönetme ilişkisi kapsamına sıkıştırılmakta; devlet yönetiminde ise konu kamu hizmeti ve kamu yararı kavramları ekseninde eritilerek ya da görünmez kılınarak, kamu çalışanlarının devletle olan ilişkisi, devletin konumu kapsamında yine siyasal olmayan bir ilişki olarak teknikleştirilip yönetim seviyesine indirilmektedir. Dolayısıyla, kapitalist toplumda yöneten-yönetilen ilişkisinin siyasal bir boyut taşıdığı düzlem, sadece kurumsal veya sivil toplum-kimlik siyaseti kapsamında tanımlanmakta ve somutlaştırılmaktadır. Oysaki kapitalist toplumda yöneten-yönetilen ilişkisi, yöneten merkezli olarak ve tanımlı siyaset dışında ancak siyasal bir düzlemde, artığa el koyanlar

² Ellen Meiksins Wood, *Yurttaşlardan Lordlara-Eskiçağlardan Ortaçağlara Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, (Çev. Oya Köymen), Yordam Kitabevi, İstanbul, 2008, s.55.

ve üreticiler temelinde üretilmekte ve bu üretim, kapitalist sermaye birikimi bakımından yapısal bir nitelik taşımaktadır.

Bu yazıda, kapitalizmde siyasetin kavramlaştırılması ve açıklanmasına yönelik hem modern siyasetin konumu hem de son dönemde sıklıkla tartışılan, siyasetin dönüşü veya yeniden yapılandırılması hatta icadı yönündeki tartışmaların tek boyutlu niteliğinin sorgulanması amaçlanmaktadır. Bu sorgulama doğrudan doğruya, post-modern ve post-Marxist literatürde eleştirilen modern siyaset temelinde ya da bu eleştirilerin yanlışlanması bakımından değil, siyasetin yönetilen eksenli içeriği ile işyeri-piyasa ve işyeri-devlet yönetiminin yöneten eksenli içeriğinin siyasallığı temel alınarak, artığa el koyanlar ve üreticiler ilişkisi kapsamında tartışma konusu yapılacaktır. Dolayısıyla, bu tartışma, post-modern siyasette, kapitalist iktidar ilişkilerinin artığa el koyma ve üretme ilişkisi kapsamında bir siyasallığın kapsam-dışı tutulmasının aynı zamanda modern siyaset bakımından da geçerli bir nitelik olmuş olduğu/olduğu kabulüne dayanmaktadır. Tüm bu tartışmalardan, kapitalizmde iktidar ilişkisinin veya ilişkilerinin bu biçimde parçalı görünümünün, kapitalizmin bütünlüğündeki konumuna ilişkin sonuçlar da çıkarılabilecektir. Bu kapsamda olmak üzere, kapitalist toplumda siyasetin siyasal hallerine ilişkin belli bir kabulden hareket edilecektir. Bu kabul; siyasetin, kurumsal siyaset olarak farklı formlar kazandırılmış olursa dahi, yöneten-yönetilen ilişkisi bakımından yönetilenler ekseninde yapılandırılmış bir siyasal hal olarak bir yandan kapitalist iktidar ilişkilerinin bütünlüğünü yansıtmaktan çok yanılısmalı bir görünümü olduğu dolayısıyla kapitalist iktidar ilişkisini tam olarak yansıtmadığı; bu iktidar ilişkisinin işyeri-piyasa ve işyeri-devlet yönetiminde, yine yöneten-yönetilen ilişkisi bakımından yöneten ekseninde kurulan ancak doğrudan ve dolaylı olarak artığa el koyanlar ve üretenler temelindeki iktidar ilişkileri kapsamında bir bütünlüğe sahip olduğu ve bu iktidar ilişkilerinin sermaye somutluğunda konumlandırıldığıdır. Dolayısıyla yazıda, kapitalist toplumda yöneten-yönetilen ilişkisi, siyasalın hem siyaset hali hem de sivil siyasallığı kapsamında yönetilen eksenli ideolojik bir söylem niteliğini taşıırken, bu söylemin bütünlüğünde, işyeri-piyasa ve işyeri-devlet düzleminde yöneten eksenli ve artığa el koyma ile üretme süreci temelli olarak iktidar pratiklerinin somutlaştırıldığı savlanacaktır.

Önce, kapitalist toplumda, yöneten-yönetilen ilişkisinin siyaset kapsamındaki içeriğinin, artığa el koyanlar ile üretenler arasındaki ilişki bakımından ele alınabilmesi için; siyaset bilimi literatüründe batı siyasal kuramının temeli olarak kabul edilen ve pek çok varsayımın üzerinden kurulduğu Eski Yunan toplumunda siyasetin yöneten-yönetilen odaklı niteliği artığa el koyma-üretme ilişkisi bakımından ele alınacak; daha sonra kapitalizmde siyasetin siyasal halleri; siyasetin yönetilen odaklı görünürlüğü ile yöneten odaklı somutluğu olarak olgusal temelde incelenecek bu inceleme, modern-post-modern/post-Marxist kuramlar çerçevesinde tartışılacaktır.

ESKİ YUNAN'DA SİYASETİN SİYASALLIĞI

Tüm sınıflı toplumlarda iktidar ilişkisi, artığa el koyanlar ile üreticiler arasında kurulmaktadır. Oysaki ana akım siyaset bilimi literatüründe iktidar ilişkisi, yöneten ve yönetilen ilişkisi olarak kavramlaştırılmakta; açıklanmaktadır. Nitekim genel olarak iktidar olgusu, “emir verme” içeriğinde yönetme etkinliği olarak kavramsallaştırılmakta, yöneten-yönetilen ilişkisinin iki yönlü bir iktidar ilişkisi olduğu vurgulanmaktadır.³ Bir insan ilişkisinin, bir ya da daha fazla insanın, kollektif veya kurumsal olarak, başka insan veya insan gruplarının görüş ve eylemlerini kontrol etmek ve iradelerini onlar üzerinde uygulamayı içerdiği kabul edilmektedir. Bu literatürde, siyasal iktidar uygulamasının da, yöneten (*domination*) yönetilen (*subordination*) hiyerarşisini barındırdığı, bu bağlamda siyasetin bir veya daha fazla kişinin diğerlerini baskılaması olarak kavrandığı görülmekte ve her siyasal ilişkinin mutlaka bir iktidar ilişkisi içerdiği belirtilmektedir.⁴ Böylece, başta kapitalist toplum olmak üzere, tüm sınıflı toplumlarda iktidar ilişkisi, yöneten-yönetilen ilişkisine sıkıştırılarak, daraltılmakta ve gerçekliğin bütüncül olarak kavranması ve ortaya konulması büyük ölçüde zorlaştırılmaktadır. Aslında, yöneten-yönetilen ilişkisi sınıflı toplumlar bakımından yapılandırılmış bir ilişki olarak somutluk kazanmıştır. Bununla birlikte, sınıflı toplumdaki iktidar ilişkisinin salt yöneten-yönetilen bağlamına oturtulması, bir yandan yöneten ve yönetilenin niteliğinin boyun eğme veya itaat etme sorununa indirgenerek salt yapılandırılmış bir ilişki olarak konumlandırılması diğer yandan ise, tarih-üstü bir kav-

³ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989, s. 50, 51.

⁴ Neal Wood, *Reflections on Political Theory-A Voice of Reason from the Past-*, Palgrave, New York, 2002, s. 28, 29.

ramsallaştırma sonucunu doğurduğundan tartışmaya açıktır. Bu indirgeme ve açıklama biçimlerinde, Eski Yunan'dan Roma'ya, Orta Çağ'a ve kapitalizme kadar geçen tarihsel sürecin tüm zamansal özgünlüğü ve toplumsal içeriği göz ardı edilmektedir. Bunun yanında, kapitalist-modern toplumun ürettiği ideolojik bir nitelik olarak dar disiplinler bakış açısını yansıtan, yöneten-yönetilen ilişkisinin teknik yönetim ilişkisi olarak ana akım yönetim bilimleri literatüründe kavramsallaştırıldığı da görülmektedir. Bu literatürün teknik yönü belirgin olduğundan, yöneten-yönetilen ilişkisinin veri alınmış olduğu kabulü itibariyle söz konusu tartışmayı yapabilmek güçleşmektedir. Buna karşılık, doğrudan doğruya yönetim-otorite karşıtlığı üzerine kurulan anarşizm akımının yönetme olgusuna yaklaşımından hareketle bu tür kavramsallaştırmaların darlığı ortaya konulabilir. Nitekim Kropotkine, insanların topluluk halinde yaşamalarının doğalarından kaynaklanan bir özellik olduğunu ve ortak yaşama ve dayanışma içgüdüsünün insanları toplu halde yaşamaya zorladığını belirterek, birey ve türün iyiliğinin özdeş olduğunu ileri sürmektedir. Kropotkine, devletin, insanı toplumda güç zoru ile bir arada bulduran bir kurum olmasından dolayı yapay olduğunu ve insanın dayanışmacı doğal özünü ortadan kaldırdığını belirterek,⁵ yönetim olgusunun teknik bir süreç olarak yorumlanamayacağını örneğini ortaya koymaktadır. Bir başka anarşist düşünür olan Proudhon'un da, "...monarşik, oligarşik, demokratik hangi biçimde olursa olsun egemenlik ya da insanın insanla yönetimi yasaya aykırıdır..."⁶ saptaması yönetselin siyasa içkin niteliğini göstermekte; Bakunin'e göre de, "...saldırganlık gerektiren dış hareketleri bir yana iç düzeni, zora dayalı birliği ve dışa karşı gücünü korumak için, büyük bir ordu ve polise, sayısız bürokrata... yalnız günlük ihtiyaçların karşılanması bile kocaman bir resmi yapıyı gerektirir."⁷ savı, hem yöneten-yönetilen ilişkisinin teknik bir sürece indirgenecek kadar basit olmadığını hem de buna bağlı olarak salt siyasal bir içeriğinin de olamayacağını ortaya koymaktadır. Nitekim Bakunin'e göre, devleti sadece sermaye finanse etmektedir.⁸

⁵ Peter Kropotkine, *Anarşist Etik*, (Çev. I. Ergüden), Doruk Yayınları, Ankara, 1997, s. 21, 22, 25, 69.

⁶ Pierre Joseph Proudhon, *Mülkiyet Nedir?*, (Çev. V.G. Üretürk), Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998, s. 326, 327.

⁷ Mihail Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, (Çev. M. Uyurkulak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1998, s. 127.

⁸ *A.k.*, s. 307.

Yöneten-yönetilen ilişkisi, tarihselleşmiş içerik kapsamında, farklı iktidar somutlukları ve yapılandırılmalarıyla ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, ana akımda, temel referansı oluşturan Eski Yunan Atina *Polisi* ile felsefesi, salt yurttaşlar topluluğu odaklı olarak ele alınmakta; artığa el koyma-üretme ilişkisi açıklayıcı bir çerçeve olarak kullanılmamaktadır. Nitekim ilgili literatürde *Polisin* daima yurttaşlarla ilgili olduğu vurgulanırken, yurttaşlığın üretimle olan ilişkisi tartışılmamakta, belli başlı Yunan düşünürlerin yurttaşlığa ilişkin görüşlerinin bir değerlendirilmesi yapılmakta, bağlam sorunsalı edinilmiş olunmasına rağmen bu daha çok Eski Yunan mitolojisinin genel bir serimlenmesi ve tarihsel olayların kronolojik olarak sıralanması ile sınırlı tutulmaktadır. Siyasal iktidar sorunu ise hukuk düzleminde *nomosun* farklılığı kapsamında incelenmektedir.⁹ İlgili literatürde, Eski Yunan'da Platon'un demokrasiye yönelik eleştirileri de siyasal iktidar kavramı temelinde ele alınmıştır.¹⁰ Ana akım literatürde, Eski Yunan'da siyasal ilişkiler incelemesine ve bu incelemeler yapılırken ayrıca siyaset başlığı açılmasına rağmen siyasetin niteliği ele alınmamaktadır.¹¹ Yine ana akım literatürde, Eski Yunan siyaseti metin odaklı olarak ve metinlerde tartışılan sorunlar üzerinden ele alınmakta, genel olarak Atina'lılardan bahsedilmesine rağmen bunlar sadece Sokrates veya Platon'un diyaloglarında geçtiği biçimde sınırlı olarak incelenmektedir.¹² Olgu ve olaylara belli bir vurgu yapılmasına ve bu vurgu, *Polisteki* siyasetin, düşüncelerin ortaya çıktığı tarihsel bağlam kapsamına oturtulmasına rağmen,¹³ olgusal olanla düşünsel olan ilişkisi tam olarak kurulamamakta, olgu ve düşünce ayrı kategoriler olarak ortaya konulmaktadır. Bu ele alış biçimi belli farklılıklar içermekle birlikte Türkçe literatür bakımından da geçerlidir. Türkçe literatürde yaklaşımlarını ele alacağımız

⁹ J.S. McClelland, *A History of Western Political Thought*, Routledge, London, 1996, s. 4, 8, 11, 12.

¹⁰ Garrett Ward Sheldon, *The History of Political Theory-Ancient Greece to Modern America*, Peter Lang, New York, 2003, s. 22.

¹¹ Frank Thilly, *Yunan ve Ortaçağ Felsefesi*, (Çev. İ.Şener), İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2007, s. 20.

¹² Larry Arnhart, *Siyasi Düşünce Tarihi - Plato'dan Rawls'a-*, (Çev. A.K. Bayram), Adres Yayınları, Ankara, 2004, s. 14-75. Nitekim yazarın, felsefi materyalistlerin, Platon'un idealar öğretisini havada ve anlamsız görerek kabul etmediklerini saptaması da salt metinsel bir analiz yaptığını ortaya koymaktadır. *A.k.*, s.44.

¹³ Subrata Mukherjee ve Sushila Ramaswamy, *A History of Political Thought - Plato to Marx*, Prentice-Hall, New Delhi, 2006, s. 53.

yazarlar her ne kadar siyasal konumlanmış itibariyle ana akım siyaset bilimi literatürü kapsamına oturtulamamasına rağmen, inceleme yöntemi ve yaklaşım bakımından bütüncül bir farklılaşmanın birkaç istisna hariç olmadığı ileri sürülebilir. İlgili literatürde, Eski Yunan *Polis*inde siyasetin niteliğine, belli ölçüde sınıflararası ilişkilere değinilerek yaklaşılmakta ancak genel olarak metin temelli açıklama çerçevesi aşılamamaktadır.¹⁴ Toplumsal-ekonomik bağlam kaygısı taşıyan kimi çalışmalarda, Eski Yunan'da sınıf savaşmaları konusuna olgusal olarak değinilmekle birlikte; siyasal yapı, siyasal düşünce ve olgu ilişkisi birbirinden kopuk olarak ele alındığından, hem metinlerde öngörülen siyasal konumlar hem de olgusal gerçeklikteki sınıflar arasında ilişkileri kurmak güçleşmektedir.¹⁵ Olgu-düşünce kopukluğu ilişkisi bağlamında, ilgili literatürde Platon'un *Devlet*'inin eşitsizliğe dayanan niteliğine vurgu yapılarak metnin bu önermeden hareketle çözümlenmesi yapılmasına rağmen,¹⁶ özellikle eğitimle ilgili düşünceleri, siyasal ve toplumsal bağlama referans verilmeden ele alındığından, eğitim-boş zaman ilişkisinin sınıfsal-siyasal niteliği bir anlamda yok sayılmaktadır. Türkçe literatürde üretim ile siyaset arasındaki ilişkiden yola çıkarak Eski Yunan *Polis*ini değerlendiren ve *Polisi* salt ve metinsel düzeyde bir yurttaşlar topluluğu olarak ele almayan ve dolayısıyla aşağıda ele alacağımız Wood'un yaklaşımına belli ve sınırlı ölçüde yaklaşabilen Şenel olmuştur. Şenel, Yunan toplumundaki düşünüşün, üretim ve savaş teknolojisinin belirlediği toplumsal yapıya bağımlı nitelik taşıdığını saptamaktadır. Şenel olgusal olarak, Atina'da aristokrasinin siyasetteki tekelci niteliği ile diğer sınıflar arasındaki ilişkiyi ve onların siyasal rollerinin yokluğunu sorunsal edinerek tartışmıştır.¹⁷

Ana akım literatürün siyasal düşünce metni odaklı ve olgusal temeli zemin almakla birlikte olgu-düşünce ilişkisini kurmak bakımından tartışmalı yaklaşımlarına rağmen, Eski Yunan *Polis*inin en temel karakteristiklerinden biri, yöneticiler ve üreticiler arasındaki keskin ayrım olduğu ileri sürülebilir. Bu ayrım, genel bir karakteristik ol-

¹⁴ Mete Tunçay, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi I-Eski ve Orta Çağlar*, AÜ SBF Yayını, Ankara, 1969, s. 10-18.

¹⁵ Kıvanç Ertop ve Çetin Yetkin, *Sosyo-Ekonomik Temelleriyle Siyasal Düşünceler Tarihi*, Say Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 100.

¹⁶ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları, İstanbul, 1993, s. 17.

¹⁷ Alaeddin Şenel, *Eski Yunan'da Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne*, AÜ SBF Yayını, Ankara, 1970, s. 3, 97.

masına karşın, Atina'da demokrasi öncesi ve sonrası şeklindeki bir dönemleştirmeye göre farklı nitelikler kazanmıştır. Eski Yunan'da demokrasi öncesi dönemde, artığa el koyanlar ile üreticiler, yöneticiler ve yönetilenler olarak değil, toprak sahibi ve köylüler olarak doğrudan karşı karşıya gelmişlerdir. Dolayısıyla Atina'da iktisadi ve siyasi hiyerarşiler örtüşmekteydi. Bundan dolayı, Yunan'da siyasal ilişki, yöneten-yönetilenler arasında değil, yurttaşlar arasında gerçekleşmiştir.¹⁸ Yurttaşların ise sadece aristokratlardan oluştuğu düşünülürken, siyasal bir konumları bulunmayan kadınlar, köleler ve tacirlerin yönetilme kapsamında dahi olmadıkları ileri sürülebilir. Ancak bu konumları, yöneten-yönetilen ikiliği kapsamında tanımlı bir siyasal ilişki olarak değerlendirilmemesine karşılık, tam da bu ilişkiye kaynaklık eden artığa el koyan-üreten ayırımından dolayı da gerçek bir sınıfsal-siyasal ilişki olma niteliği taşımaktadır. Bu kapsamda, Atina'da yurttaşlık ve yurttaşlar topluluğunun salt siyasi bir kategori veya düzlem olduğunu ileri sürmek ve bu düzlem veya kategoriyi batı siyasal geleneği bakımından köken olarak belirlemek zorlaşmaktadır. Çünkü yurttaşlık mutlak bir siyasal konum ve ilişki olmaktan çok, sınıfsal konumla örtüşen ayrıksı bir tarihsel oluşturmaktadır.

Yurttaşlığın ancak aristokrat olanlar tarafından edinilen bir hak olduğu bu tarihsellik, genel karakteristiklerini korumakla birlikte özellikle Solon ve Cleisthenes Reformlarıyla, tabanın genişletilmesi ve bunun sonucunda özgür köylü-yurttaşların konumlandırılması, Eski Yunan'daki yurttaşlığın bir başka karakteristiğini ortaya çıkarmıştır. Bu olgu, yurttaşlığın ve bu bağlamda olmak üzere, yöneten-yönetilen ilişkisinin, aşırı genellemelere dayalı ve tarih-üstü yaklaşımların açıklayıcılığının tartışmalı olduğunu da ortaya koymaktadır. Atina siyasetinde bu ikinci karakteristiğin, yani yurttaşlığın kapsamının genişletilmesinin, yurttaş-üretici arasındaki ilişkiyi dönüştürerek farklılaştırdığı iddia edilmektedir. Atina demokrasisinde, üreticinin yurttaşlar topluluğunun üyesi olması, onu borç, toprak köleliği gibi geleneksel sömürü biçimlerinden koruyarak; köylünün yargı ve siyasi özgürlük elde etmesini sağlamıştır. Atina'da yurttaşlığın doğrudan iktisadi sonuçları olmasından dolayı bu yeni durumun, yöneticiler ve üreticiler arasındaki ayrışmayı kırdığı ve yok ettiği ortaya konulmaktadır.¹⁹

¹⁸ Wood, *Yurttaşlardan...*, s.30-32, 148, 204.

¹⁹ Ellen Meiksins Wood, *Kapitalizm Demokrasiye Karşı*, (Çev. Ş. Artan), İletişim Yayınları, 2003, s. 217, 225, 227, 240, 244.

Yurttaşlığın, köylülere de tanınarak genişletildiği bu durumun, yöneten-yönetilen ilişkisini aristokrat yurttaşlar arasında bir ilişki olmaktan çıkartarak dolayısıyla da yönetici-üretici karşıtlığını ortadan kaldırdığı iddia edilebilir mi? İlgili literatürde bu durumun söz konusu karşıtlığı yok ettiğini ileri süren görüşe göre, sürecin nedeni, Atina *Polis*inde, aristokrasinin artık kendi konumunu halk desteğiyle güçlendirdiğidir.²⁰ Bu yorum farklı bir biçimde, söz konusu neden, özellikle Solon reformlarıyla alt sınıfların güçlenmesinin önlenmek istendiği şeklinde ortaya konulmaktadır.²¹ Solon reformları her ne kadar *Poliste* barışı ve düzeni sağlamak için aristokrazi tarafından verilen bir ödün olarak değerlendirilmesine karşın, temel değerlendirmenin, Solon'un niyetlerinden çok reformların sonuçları itibariyle yapılması gerektiği bu kapsamda da *demosun* konumunun güçlendirildiği vurgulanmaktadır.²² Ancak, köylülerin yurttaş olarak kabul edilmeleriyle birlikte, üretici ve yönetici ayrımının ortadan kalktığını ileri sürmek zordur. Çünkü bu durum, köylü-yurttaşın sınıfsal konumunda bütüncül bir değişiklik yaratmadığından, yurttaş-üretici ilişkisinin görece olarak değiştiği iddia edilebilir. Üstelik Atina *Polis*inde yurttaşlığın *demeler* aracılığıyla genişletilmesi mutlak olarak Eski Yunan'da yönetici-üretici ayrılığını kıramamış, tersine kölelerin sayıca artmasına yol açmıştır. Nitekim Atina köylülerinin geleneksel bağımlılık biçimlerinden özgürleşmesi köleliğin gelişimini teşvik etmiştir. Bunun yanı sıra, Atina'da, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan kadınlar ve *meteikos*ların da köleler gibi yurttaşlık haklarının olmadığı açıktır.²³ Tüm bunlara karşın, yurttaş-köylülüğün bütüncül olmasa da kısmi bir farklılık yarattığından daha önce bahsedilmişti. Bunun en önemli dayanağı, Atina'da yurttaşların mülk sahibi olmamaktan kaynaklı bir iktisadi baskı altında

²⁰ Wood, *Yurttaşlardan...*, s. 47.

²¹ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, V Yayınları, Ankara, 1989, s. 16.

²² Ellen Meiksins Wood ve Neal Wood, *Class Ideology and Ancient Political Theory- Socrates, Plato and Aristotle in Social Context*, Basil Blackwell, Oxford, 1978, s. 21-25.

²³ Atina Demokrasisinin, büyük ölçüde tarıma dayanan bir toplum olmasına rağmen tarımsal üretimin temel olarak köle emeğine dayanmadığı; köle emeğinin, ev hizmetleri ve gümüş madenlerinde yoğun olarak kullanılmakta olduğu ve kölelerin toplam nüfusun %20-%30'luk kısmını oluşturduğu belirtilmektedir (Wood, *Kapitalizm...*, s. 219, 220- 222, 278).

olmayışlardır.²⁴ Yöneten-yönetilen farklılaşması ile artığa el koyan-üretici ilişkisinin örtüşmesi, Eski Yunan Felsefesinde de özellikle Platon'un metinlerinde temel konu olarak öne çıkmaktadır.²⁵

KAPİTALİZMDE SİYASETİN YÖNETİLEN ODAKLI GÖRÜNÜRLÜĞÜ

Kapitalizmde de yönetilenin konumunu saptamak ve bu konumdan hareketle sorunlaştırmak için, artığa el koyan-üreten ve yöneten-yönetilen ilişkisinin, yurttaşlık-üreticilik düzleminde ilişkili olduğu ya da örtüştüğünün tartışılması gerekir. Böylece, yönetilenin ve dahil olduğu ilişkinin toplumsallığı, üretim temelinde nesnel sınıfsallık ile üretimin yapılandırılmış boyutu bakımından da ideolojik zemini kapsamında ortaya konulabilir. Kapitalizmde yönetilenin konumu, üreticilerin konumu kapsamında belli bir tarihsel-toplumsal bağlama oturtulabilir.

Kapitalizmde, tüm diğer üretim biçimleri içinde, yönetenler ve üreticiler arasındaki karşıtlık özgün bir biçimde yapılandırılarak farklılaşmaktadır. Bu farklılığın en temel özelliği, kapitalist toplumda yurttaşlık ve sınıfsal konumların ayrılmış olmasıdır. Kapitalizmde, yurttaşlık hakkı, toplumsal ve iktisadi konuma bağlı olmayıp,

²⁴ Wood, *Kapitalizm...*, s. 240.

²⁵ Platon, eşit olmayan olarak nitelendirdiği köylülere eşit olma olanağı veren demokrasiye karşı çıkmıştır (Ağaoğulları, *Eski Yunan'da...*, s. 165, 166). Platon bu karşı çıkışını bir başka ifadeyle de yöneten-yönetilen farklılığını, bilgi hiyerarşisine dayandırmıştır. Nitekim Platon'a göre, gerçek bilgi sahibi olmak, görünümüler dünyasından ve zorunluluklardan kurtulmuş olmayı gerektirir. Çünkü, ancak aristokratların sahip olabileceği boş zaman, hem siyasi erdem hem de siyasi faaliyet için gereklidir ya da bunlara olanak sağlar (Wood, *Yurttaşlardan...*, s. 67, 72, 104). Böylece, Platon'da yöneticiler ve üreticiler arasındaki ayrımın basit bir ilke değil, adaletin ve bilgi kuramının özü olduğu görülmektedir (Wood, *Kapitalizm...*, s. 232). Kölenin erdeminin, iyi biçimde itaat etmek olduğunu ve köleler olduğu için onların sağladığı boş zaman sayesinde yurttaşların ruhunun alçaltıcı işlerle uğraşmadığını belirterek (Ağaoğulları, *Eski Yunan'da...*, s. 242, 243), polis in doğal hiyerarşiyi yansıtmayı gerektiğini ileri süren Aristo da (Wood, *Yurttaşlardan...*, s. 109), yönetmeyi doğrudan doğruya aristokrasiye bir hak olarak vermektedir.

Roma'da, Atina'daki gibi emperyal hegemonyanın etkili bir ideolojik aracı olan yurttaşlık, köylüler ve kentli alt tabakaları kapsamıştır. Bu açıdan, Roma'da da yöneten-yönetilen ayrımının artığa el koyan-üreten ayrılığı ile örtüştüğü görülmektedir. Orta Çağ'da ise, feodal ilişki yurttaşlar arası bir ilişki niteliğinde olmamıştır (Wood, *Yurttaşlardan...*, s. 127, 155, 205, 206). Dolayısıyla, hem Roma'da hem de feodalitede, yönetenler ile üreticiler arasındaki Eski Yunan'dan beri devam eden ayrım ve karşıtlık varlığını korumuş özellikle de feodalitede bu karşıtlık en yüksek düzeye çıkmıştır.

yurttaşların eşitliği sınıfsal eşitsizlikten doğrudan etkilenmemektedir. Böylece, kapitalizmde, yurttaşlığın kapsamı onun gücünü sınırlayarak genişletilmiştir.²⁶ Eski Yunan'da artığa el koyanlar ile üreticiler arasındaki doğrudan karşıtlık, yöneten ve yönetilen konularına doğrudan doğruya denk düşmekte iken, kapitalist toplumda, artığa el koyanlar ile üreticiler ve yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişki örtüşmemektedir. Bunun en temel nedeni, kapitalistin işçinin artık-değerine el koyabilmesinin yasal ve yurttaşlık konumuna bağlı olmamasından dolayı, yurttaşlık bakımından eşitlik sınıf eşitsizliğini doğrudan etkilememekte ve değiştirememektedir. Diğer bir neden ise, yurttaşlığın rekabetçi bir piyasa ekonomisinin vazgeçilmez ögesi olan medeni haklar üzerine yapılandırılmasıdır. Böylece, yurttaşlık, kapitalist toplumun eşitsizliğini kaldırmak yerine, eşitsizliğin devamını sağlamak bakımından etken rol oynamış; toplumsal eşitsizliği meşrulaştırmıştır.²⁷

Tüm diğer üretim biçimlerinden farklı olarak, kapitalizmde mülksüz ücretli işçi, yasalar önünde özgür ve eşit evrensel oy hakkından dolayı tam siyasi haklara sahip olmuştur. Bilindiği gibi, Atina *Polis*inde bu haklar belli bir dönem sadece köylülere tanınmış ancak sınıf karşıtlığı ile siyasal konum örtüşmesi mutlak olarak ortadan kalkmamıştır. Dolayısıyla, kapitalizmde, üreticiler yasal olarak bağımlı ya da siyasi olarak oy verme hakkından yoksun değildirler. Ancak, tüm bu haklar sermayeyi artığa el koyma gücünden yoksun bırakmamakta ve kapitalizmin tarihselliği bağlamında, toplumsal ve iktisadi eşitsizlik ile yurttaşlığa ilişkin özgürlük ve eşitlik bir arada var olabilmektedir. Böylece, kapitalizmde, sermaye ve işçi arasındaki mülkiyet ilişkilerine dokunulmadan yurttaşlık ve siyasi haklar demokratikleştirilmiştir. Ancak bu demokratikleştirilmenin içeriği ya da anlamı, toplumsal ve iktisadi durum ile yurttaşlık hakkı arasındaki farklılaşma veya her ikisinin de birbirini belirleyememesidir. Bu durum, kapitalizmde üreticilerin siyasi kimliklerinden bağımsız olarak iktisadi zorlamalara tabi olmalarında temellenmektedir.²⁸

Görüldüğü gibi kapitalizmde yönetilenlerin konumu basit bir boyun eğme veya itaat ilişkisi değildir. Kapitalizmde yönetilen ko-

²⁶ Wood, *Kapitalizm...*, s. 239, 247.

²⁷ T. H. Marshall ve T. Bottomore, *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, (Çev. A. Kaya), Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000, s. 20, 40, 41, 67.

²⁸ Wood, *Kapitalizm...*, s. 241, 252.

numunun ikili bir niteliği vardır. İlk olarak yönetilen olmak, doğrudan doğruya toplumsal ve iktisadi konuma bağlı olmayan bir ilişkinin tarafı olmaktır. Bu taraflılık konumu, yurttaşlığa bağlı bir rıza ve onay ilişkisi olarak yapılandırılmıştır. Dolayısıyla, kapitalizmde yönetilen olmak, Eski Yunan, Roma ve Orta Çağ'da olduğu gibi, üretici olmanın doğrudan sonucu olan bir konum değildir. Kapitalizmde siyasallık siyasal alan kapsamında yapılandırılıp tanımlandığından,²⁹ artığa el koyanlar ve üreticiler sınıfsal konumlarının dışında bir statü olarak siyasallığa sahip kılınmışlardır. Yöneten-yönetilen ilişkisi de ancak tanımlı ve toplumsal-iktisadi konuma doğrudan bağlı olmadan yapılandırılan bir ilişki olarak farklılaşmaktadır. Kapitalizmde yönetilen konumunun ikinci niteliği ise dolaylı olarak toplumsal ve iktisadi konumun yeniden üretilmesi bakımından işlevselliğidir. Bu çerçevede tüm sınıflı toplumlarda olduğu gibi kapitalizmde de yöneten-yönetilen konumu gerçekte artığa el koyma-üretim ilişkisi kapsamında ve temelinde yapılandırılmaktadır. Kapitalizm diğer sınıflı toplumlardan, yöneten-yönetilen ilişkisinin artığa el koyma-üretim ilişkisinin doğrudan değil dolaylı bir sonucu olması bakımından ayrılmakta ve tarihsel özgünlüğü oluşmaktadır.

Kapitalizmde yönetilenin rızasına dayalı ve yurttaş odaklı olarak yapılandırılan siyaset, iktidar ilişkilerini bütüncül olarak kapsamamakta ve yansıtmamaktadır. Dolayısıyla da yönetilenin rıza ve onayı üzerine kurulu olan kapitalist-liberal demokrasinin demokratikliği tartışmalı hale gelmekte aynı zamanda yönetilenin merkezi konumu da sorgulanabilir bir nitelik taşımaktadır. Buna karşılık, başta post-Marxist literatür olmak üzere post-modern yaklaşımlarda, liberal siyaset, kurumsal-biçimsel özelliği bakımından sorunlaştırılarak, siyasal alan düzleminde yönetilme konumu salt siyasal bir ilişki olarak alınmakta ve toplumun, yapı-sökümle “politiko-söylemsel” olarak üretilebileceği iddia edilmektedir.³⁰ Yukarıda yapılan ve Eski Yunan'dan başlatılarak ortaya konulmaya çalışılan yöneten-yönetilen ilişkisinin niteliği tartışmasında da görüldüğü gibi, bu ilişki, üretim temelindeki sınıfsallıkların dışında var olmamış;

²⁹ Örsan Ö. Akbulut, “Siyaset Biliminin Siyaseti”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.44, S.4, Aralık, 2011, s. 25, 26.

³⁰ Chantal Mouffe, “Deconstruction, Pragmatism and the Politics of Democracy”, *Deconstruction and Pragmatism*, (Ed. Chantal Mouffe), Routledge, Londra, 1996, s. 2.

yapılandırılmamıştır. Post-Marxist ve post-modern literatürde, siyasete özerk bir konum verilerek yapılan tartışmalar tarihsel bir temel ve içerik taşımamaktadır. Bu sorun, kapitalizmde iktidar ilişkisinin işyeri daha doğrusu üretim ve ona bağlı olan konumlar düzleminde ele alınmadan bütüncül olarak incelenmesi zorlaşmaktadır. Bu tartışma yapıldıktan sonra söz konusu literatürün savları yeniden ele alınacaktır.

KAPİTALİZMDE SİYASETİN YÖNETEN ODAKLI SOMUTLUĞU

Kapitalizmde, yöneten-yönetilen ilişkisinin siyaset düzlemindeki yanılmalı görünümü üretim alanında gerçek niteliği ile somutluk kazanmaktadır. Üretim alanında, artığa el koyma ve üreten ilişkisi temel olarak işyerinde ve doğal olarak da işyeri sahibi lehinde oluşmaktadır. Bu ilişkiyi, tanımlı siyasallık ve siyasal alan kapsamında düşünmediğimizde, yöneten-yönetilen ilişkisinin üretimdeki konumlarla örtüşen siyasallığının yöneten lehinde bir içeriği olduğu görülebilmektedir. Bu ilişki dolaşım bakımından devlet kapsamında ise, dolaylı olarak bir iktidar ilişkisi olarak somutluk kazanmakta, kamu çalışanlarının üretimin bir tamamlayıcısı olarak kamu hizmetini yerine getirmeleri, söz konusu ilişkinin işyeri-devlet alanında da yöneten lehinde kurulduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim kapitalizm, günlük yaşantımızda önemli yer tutan ve mülkiyetin, piyasa yasalarının egemenliği altında olan işyeri gibi demokratik hesap verme sorumluluğunun olmadığı alanlara dokunmamaktadır. Bu durum yukarıda da tartışıldığı gibi, kapitalizmin demokrasiyi ayrı bir siyasi alana havale etmesinin bir sonucudur.³¹ Böylece, kapitalizmde yurttaşlığın anlamı değiştirilerek, siyasal hakların biçimsel eşitliğinin, işyeri-piyasa ve işyeri-devlette en az etkili olan bir demokrasi ortaya çıkarılmıştır.³²

İşyeri hem piyasada hem de devlette üretimin somutluk kazandığı yer olma niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla, kapitalist toplumda artığa el koyan-üreten ilişkisi ancak işyerinden hareketle yöneten-yönetilen ilişkisi kapsamında incelenebilir. Ancak, ana akım literatürde, işyeri odaklı olarak yöneten-yönetilen ilişkisi bir yandan tamamen teknik bir konum olarak diğer yandan ise üretim-dışı bir

³¹ Wood, *Yurttaşlardan...*, s. 246.

³² Wood, *Kapitalizm...*, s. 265, 276.

yaklaşım ile ele alınmaktadır. Bunun en tipik örneği, eski tarihli bir çalışma olmasına karşılık incelenen konular bakımından güncelliğini koruyan, James Burnham'ın *The Managerial Revolution*³³ adlı çalışmasında; geniş ölçekli sanayinin ve büyük şirketlerin gelişmesi sonucunda, üretim araçlarını *de facto* kontrol eden ayrı bir yöneticiler sınıfının (*the class of managers*) ortaya çıktığı ve bu yöneticilerin yeni yönetici sınıf (*ruling class*) olacağı iddiasıdır.³⁴ Burnham, yönetici sınıf olmayı üretim araçlarının sahipliğinden çok kontrol etme üzerine oturarak ve bir anlamda yöneticileri yeni yönetici "sınıf" olarak öngörerek, aslında Eski Yunan'dan beri devam eden artışta el koyma-yönetme ilişkisini farklı ancak tartışmalı bir düzlemde özdeşleştirmektedir. Burnham iddiasını, ABD'de 1930'lu yıllarda uygulanan *New Deal* politikalarının anti-kapitalist olduğu varsayımıyla da desteklemektedir.³⁵ Ancak, Sweezy'nin haklı olarak eleştirdiği gibi, Burnham yöneticileri "yönetme ve eşgüdüm (*direct and coordinate*)" işlevleri kapsamında tanımladığından, üretim araçlarının ulaşılabilirliği üzerindeki kontrol ile üretim araçları üzerindeki kontrolü eşitlediğini ancak onların bağımlı konumlarından dolayı üretim araçlarını *de jure* veya *de facto* kontrollerinin olmadığını belirtmektedir. Yine, Sweezy'ye göre, üretim araçları üzerindeki kontrol ile toplumun bir kısmının sömürülmesi aynı anlama gelmeyebilir. Sömürü ilişkisi yoksa yönetici sınıftan da söz edilemez; çünkü bu toplum sınıfsız bir toplumdur.³⁶

Kapitalizmde yöneten konumu, işyeri düzeyinde üretim araçları sahipliğine denk düşmekte ancak üretim araçlarının kontrolü kapitalizmin gelişmesiyle birlikte sermaye sahipleri dışında yönetici olarak adlandırılan ve sermaye sahipliği tarafından belirlenen kişiler tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla, üretim araçları sahiplerinin bunlar üzerinde sahip oldukları kontrol sermaye sahipliğine dayalı içsel bir işlemdir. Bir iş olarak biçimlenen yöneticilik ise sermayenin iş yürütücüsü olarak var olmaktadır.³⁷ Bunun sonucu olarak, yöneten-yönetilen ilişkisinin tarafını yönetici olarak

³³ Kitabın tam künyesi: James Burnham, *The Managerial Revolution-What is Happening in the World*, New York, John Day Co, 1941.

³⁴ Paul M. Sweezy, "The Illusion of the Managerial Revolution", *Science & Society*, Vol. 6, No.1, Winter, 1942, s.3.

³⁵ *A.k.*, s. 4.

³⁶ *A.k.*, s. 6, 17.

³⁷ *A.k.*, s. 18, 19.

almak olanaklı değildir. Çünkü yöneticilik, hem baskın hem tabi, hem sömüren hem de sömürülen³⁸ niteliğinden dolayı sermaye sahipliği sınıfı düzlemine denk düşmemektedir.

Üretim temelinde ve işyeri düzeyinde tanımlı siyasetten, siyasal alanın dışında olunduğundan dolayı bahsetmek olanaklı değildir. Ancak, kapitalizmde, iş sürecinin, işçilerin becerilerinden ayrılması; işin yürütülmesi ile tasarlanmasının farklılaştırılması ile iş sürecinin her adımını kontrol etmeye yönelik olarak bilgi tekeli oluşturulması³⁹ yönetim lehinde (*pro-management*) bir siyasallığın varlığını göstermektedir. Bilimsel yönetimden çok bilimsel bir işçilikten söz edilememesi de,⁴⁰ iş sürecinin tamamen teknik, siyaset-dışı olarak yönetilmediği ve süreçlendirilmediğini ortaya koymaktadır.⁴¹ İş süreci, küçük parçalara bölünmesinden ve işgücünün niteliksizleşmesinden dolayı, çalışanın yaptığı işe hakim olması ve bunun sonucu olarak kişisel gelişimin yanında iş yerinde kendini daha güvenceli hissetmesini sağlamamaktadır.⁴² İş sürecinin, sermaye lehinde düzenlenmesi ve geliştirilmesi, kapitalizmdeki siyasetin siyasal hallerinden biridir. Bu siyasallık sermaye sahipliğinde özdeş olarak bulunur. Sermaye sahipliği ile kontrolün ayrılmış olması, üretim araçlarının kontrolünü sağlayan yöneticileri, yöneten-yönetilen ilişkisi kapsamında, yöneten olarak nitelendirilmeyi sağlamaz. Temel olarak, kapitalizm hariç olmak üzere diğer üretim biçimlerinde yöneten konumu artığa el koyma ile özdeştir. Bu konum, kapitalizmde ikili bir anlama ve gerçekliğe/somutluğa sahiptir. Ekonomik alan düzleminde, yukarıda ele alındığı gibi, yönetme tüm sınıflı toplumlarda olduğu gibi, artığa el koyanların bir niteliği iken; siyasal alan kapsamında yönetme, siyasetçinin yönetilene dayalı iktidarı olarak belirginleşmektedir. Siyaset odaklı siyasallığın yönetilen eksenli niteliğinin yapılandırma olduğundan bahsetmiştik. Bu nitelik kapi-

³⁸ Erik Olin Wright, *Classes*, Verso, Londra, 1997, s. 50, 88.

³⁹ Harry Braverman, "The Real Meaning of Taylorism", *Critical Studies in Organization and Bureaucracy*, (Ed. F. Fischer, C. Sirianni), Temple University Press, Philadelphia, 1994, s.55-61.

⁴⁰ *A.k.*, s. 56.

⁴¹ Taylor, bilimin yönetim tarafında (*management side*) geliştirilmesine karşın işçiler tarafından bunun yapılamamasının iki nedeni olduğunu iddia etmektedir: İşçilerin zamanı ve parasının olmaması (Braverman, "The Real Meaning...", s. 57).

⁴² Ahmet Alpay Dikmen, *Makine, İş, Kapitalizm ve İnsan*, Tan Kitabevi, Ankara, 2011, s. 100, 101.

talizme özgü siyasallığı ortaya koymaktadır. Ancak, aynı konuya, işyeri olarak devlette, yöneten-yönetilen ilişkisinin konumunu saptamak bakımından yaklaşmak gerekmektedir.

İşyeri-piyasada olduğu gibi devlet bakımından da, bürokratların-yöneticilerin konumlarını, yöneten-yönetilen ilişkisi kapsamında yönetme olarak değerlendirmek olanaklı değildir. Devlette yönetim işiyle uğraşanların konumu, ortak yarar ya da kamu hizmetinin sürekliliği gibi hukuki olarak yapılandırılmış ve söylemsel olarak yanılmalı bir içerikten dolayı meşrulaştırılamaz. Çünkü kapitalist toplumda devletin konumu piyasaya dışsal olmadığından, özerk bir devlet ve buna bağlı olarak da kamusal yarardan söz edilemez. Nitekim devlet iktisadi bakımdan güçlü olan sınıfla yapısal olarak tamamlayıcılık ilişkisinde içsel olarak konumlanmıştır.⁴³ Devlette yönetim işini yerine getirenler, doğrudan doğruya artığa el koyan olmadıklarından yöneten olarak nitelendirilemez. Buna karşılık literatürde yöneticilik, yöneten ilişkisinin temel öznesi olarak alınmaktadır. Nitekim Burnham, Alman faşizminin kapitalist bir nitelik taşımadığı, SSCB'nin sosyalist bir niteliğinin olmadığı ile ABD'nin *New Deal* uygulamalarının anti-kapitalist özellik taşıdığını⁴⁴ iddia ederek, devlet kapsamında da bir yönetici “sınıf” egemenliğinden bahsetmektedir. Burnham, Nazi Almanyası'nın kapitalist olmadığı iddiasını, devlet mülkiyetinin büyümesi ve ekonomik yaşama devletin müdahalesinin artmasına dayandırmaktadır. Bu iddialara karşılık Sweezy, Almanya'da işçi sendikalarının baskı altına alınması ve ücret oranlarının dondurulmasına karşın, tüm şirketlerin zenginlik düzeylerinin arttığını ve ağır sanayinin de 1929'un üstünde bir gelişme gösterdiğini ileri sürerek, Nazi siyasetlerinin sermaye için faydalı olduğunu ortaya koymuştur. Sovyetler Birliğinde ise, Burnham'ın yönetici sınıf olarak adlandırdığı, üretim araçları üzerinde kontrol uygulayan küçük siyasal liderlik; Sovyet ekonomisinde, kullanım değerinin üretimini planlayarak, çalışan sınıfın bir ajanı olarak hareket etmiştir. Dolayısıyla, Sovyetlerde, çalışanlar ve kontrol edenler arasında bir sömürü ilişkisi olmadığından çalışan sınıfın yönetici sınıf olduğu söylenebilir.⁴⁵

⁴³ John Holloway ve Sol Picciotto, “Towards a Materialist Theory of the State”, *State and Capital- A Marxist Debate*, (Ed. J. Holloway ve S. Picciotto), Edward Arnold, Londra, 1978, s. 2,3, 10,15.

⁴⁴ Sweezy, “The Illusion of the...”, s.4.

⁴⁵ *A.k.*, s. 8, 9, 20.

Yöneten-yönetilen ilişkisi, işyeri-piyasa ve işyeri-devlet bakımından, yöneten odaklı olarak kurulan siyasal bir ilişkidir. İşyeri-piyasa bakımından, iş süreçlerinin düzenlenmesi ve işçilerin işlendirilmesinin işverenin çıkarları kapsamında yapısal olarak gerçeklik kazandırılması, işyerinde iktidar ilişkisinin siyasal alanda kurulduğu gibi yönetilenler düzleminde oluşmadığını göstermektedir. İşyeri-piyasada yönetenlerin artığa el koyan olmalarından dolayı buradaki iktidar ilişkisi tarihsel olarak her üretim biçiminin temel niteliği olarak ortaya çıkan yöneten-artığa el koyan ile yönetilen-üreten konularına doğrudan doğruya denk düşmektedir. Kapitalizmde, yönetimin ayrı bir iş olarak somutluk kazanması ve üretim araçlarının kontrolünü gerçekleştirmeyi de kapsamayı, yöneticiliği, iktidar ilişkisinin temel tarafı yapmamaktadır. İşyeri-devlet bakımından da, benzer biçimde yöneten-yönetilen ilişkisi, siyasal alanda kurulan yönetilen odaklı ilişkiden farklı olarak, yöneten lehinde kurulmaktadır. Ancak burada, yöneten konumu dolaylı bir nitelik taşımakta, kamu çalışanının işlendirilmesi ve iş süreci doğrudan doğruya sermaye lehinde değil, yapılan işin piyasanın tamamlayıcısı olmak bakımından dolaylı olarak somutluk kazanmaktadır. Devlette iş süreçleri ve işlendirme, kamu yararı ilkesine göre yapılandırıldığından, bu ilkenin siyasal alandan temellenen yanlısamacı özelliğinden dolayı yapısal olarak sermaye ile ilişkilidir. Dolayısıyla, işyeri-devlet kapsamında, yöneten-yönetilen ilişkisi doğrudan doğruya artığa el koyan-üreten temelinde somutluk kazanmamaktadır. Bunun temel nedeni, kapitalizmin tarihsel özgüllüğü çerçevesinde siyasallığın ayrı bir siyasal alanda yapılandırılmış olunmasıdır.

Kapitalizmde, üretim temelinde yöneten-yönetilen ilişkisinin artığa el koyma-üretme ilişkisi bakımından gerçeklik kazanmasından dolayı, artığa el koyan tarafın yapısal olarak çıkarlarıyla örtüşen ve düzenlenen iş sürecinin yöneten lehindeki ve demokratik tartışmaya kapalı niteliği tarihsel özgünlüğü oluşturmakta ve siyasal alanda ve seçimlere dayalı olarak yönetilen lehinde kurulan ilişkiye göre kapitalizmdeki iktidar ilişkisini bütünleyerek somutlaştırmaktadır. Buna karşılık, günümüzde siyasallık, sivil toplum eksenli olarak yeniden yapılandırılarak, dönüştürülmektedir. Yeni siyasetin kapitalizm bağlamında konumlandırılışı, modernitenin siyasal partilerde ve sendikalarda somutlaşmış siyasi yapılarının reddedilerek,⁴⁶

⁴⁶ Oya Çitçi, “Yeni Siyaset: Neoliberalizm ve Post-Modernizmin Siyasal Projesi”, *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.2, Ekim, 2008, s. 7.

toplumsal hareketlerin, hem dış müdahale olmadan mücadeleyi sürdürebilmeleri hem de antagonizmanın ortaya çıkabilmesi için özerk olmaları gerektiği vurgulanmaktadır.⁴⁷ Böylece, yurttaşlık merkezli olarak seçimlere dayalı bir siyaset ve beraberinde de demokrasi anlayışından, tabanı genişletilmiş yeni siyasete geçiş yapılmaya çalışılmaktadır. Bu yeni siyasallığın, yöneten-yönetilen ilişkisinin devlet merkezli ve yurttaş odaklı biçimsel-kurumsal niteliğinin tartışmaya açıldığından söz etmiştik. Nitekim post-modern ve post-Marxist literatürde farklılık, çeşitlilik ve çoğulculuk üstüne kurulu yeni çoğulculuk anlayışı kapsamında, liberal geleneğin temelini oluşturan sivil toplum kavramsallaştırması hem sorgulanmakta hem de yeniden kurulmaktadır. Yeni çoğulculuk anlayışında, kapalı ve birleşik bir bütüncüculüğü kapsayan sivil toplum kavramı eleştirilerek, kimlik üstüne kurulu, toplumsal cinsiyet, etniklik ve cinsellik gibi yeni toplumsal hareketlere dayandırılarak genişletilmektedir.⁴⁸ Bu genişletme ve yeniden yapılandırmanın, kapitalizm bakımından yöneten-yönetilen ilişkisini farklılaştırmadığı ileri sürülebilir. Çünkü biçimsel demokrasi ile kapitalizm arasındaki tarihsel ve yapısal bağ, sivil toplum-devlet ayrılığı biçiminde formüle edildiğinden, bu durum, yeni baskı ve egemenlik biçimlerini de ortaya çıkarmıştır. Sivil toplumdaki taban genişletilmesi, söz konusu baskı ve egemenlik biçimlerini temel olarak değiştirmemiştir. Nitekim bu yeni yapıda, cinsel tercihler, kültür ve yaşam biçimi gibi farklılıklarda olduğu gibi, sınıf farklılıklarına da demokratik toplum kavramsallaştırılması içinde yer verilmekte midir?⁴⁹ sorusu ve bu soruya verilen olumsuz yanıt, yeni çoğulculukta aslında kapitalist siyasetin temelden değiştirilmediğini dolayısıyla da artığa-el koyan ile üreten ve yöneten ile yönetilen ilişkisinin, tanımlı siyasal alan içinde dolaylı ve dışında ise doğrudan örtüşen niteliğinin geçerliliğini korumakta olduğunun bir göstergesi olarak alınabilir.

Yeni siyasette, siyasetin belli bir kurum tipiyle sınırlandırılmasına karşı çıkıldığından ve toplumun belli bir alanının ya da dü-

⁴⁷ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *Hegemonya ve Sosyalist Strateji-Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru-*, (Çev. A. Kardam), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 211.

⁴⁸ Ellen Meiksins Wood, "The Uses and Abuses of Civil Society", *Socialist Register 1990*, Merlin Press, 1990, s. 74, 75.

⁴⁹ *A.k.*, s. 68, 76.

zeyinin inşa edicisi olarak düşünölemeyeceği iddia edildiğinden,⁵⁰ modern siyaset sorgulanmakta ve belli ölçüde aşındırılmaktadır. Yazının başlangıcında da belirtildiği gibi, modern siyasetin, üretim temelindeki bir siyasallığı ekonomik alan içine hapseden yurttaş odaklı içeriği ve yapılanışı, yöneten-yönetilen ilişkisinin artığa el koyma-üretme olgusu dışında görece bağımsız olarak yapılandırılan karakteristiğinin, post-modern/post-Marxist akımlarca tanımlanan ve eşdeğerlik kapsamında sivil toplum merkezli yeni toplumsal hareketler ekseninde yapılandırılan niteliğinden farklı olmadığı açıktır. Dolayısıyla, hem modern hem de post-modern siyaset yaklaşımları ya siyasal alan kapsamında kurumsal siyaset ya da yine siyasal alan içinde olmak üzere, kültürel çoğulluklar üzerine kurulu siyasallıklar çerçevesinde, kapitalist artığa el koyma-üretme ilişkisini, yöneten-yönetilen düzleminde yeniden yapılandırmanın ötesinde bir anlam taşımamaktadırlar.

SONUÇ YERİNE

Kapitalist toplumda yönetme, özellikle de bilimsel bilginin organik konumlanmasıyla birlikte tamamen teknik bir sürece ve olguya indirgenmiş olarak sunulmakta ve bu kapsamda bir meşruiyet edinilmektedir. Kamu yönetimi ve işletme gibi disiplinlerde yönetim teknik bir süreç olarak nesneleştirilerek, yönetmeye içkin olan siyasetin niteliği bir anlamda gölgelenerek ideolojik bir konumlanışa denk düşölmektedir. Siyaset bilimi ve siyaset felsefesi alanlarında ise siyasete içkin olan yönetme veya iktidar boyutu salt siyasal iktidara indirgenendiğinden, yönetmenin bir siyaset olarak ideolojik konumu görünmez kılınmaktadır. Tüm bu konumlanışlarda, yönetmede içkin olarak bulunan yönetilmenin bir tür doğallaştırılması işlevinin doğrudan ya da dolaylı olarak yerine getirilmesine yol açılmaktadır.

Yönetme, tüm üretim-toplum biçimlerinde artığa el koymaya bağlı olarak ortaya çıkan ve iktidar ilişkisinin sürekliliği ve yeniden üretimi kapsamında yapılandırılan siyasal bir ilişkidir. Dolayısıyla, yönetme ve siyaset etmenin kapitalist-modern toplumun parçacılığa dayalı ideolojik işbölümü yapısında ayrı olarak yapılandırılan niteliği bir yanılısamadan öte anlam taşımamaktadır. Çünkü artığa el koyma-üretme ilişkisi doğrudan doğruya siyasal alanda değil, işyeri-pi-

⁵⁰ Chantal Mouffe, *Siyasetin Dönüşü*, (Çev. F. Bakırcı, A. Çolak), Epos Yayınları, Ankara, 2008, s. 15.

yasanın bulunduğu üretim temelinde ortaya çıkmakta; siyasal alanda yöneten-yönetilen ilişkisi kapsamında yeniden üretilmektedir. Bu yeniden üretim süreci, kurumsal siyaset odaklı modern siyaset kapsamında yurttaş merkezli olarak yapılandırılırken; sivil toplum odaklı ve yeni toplumsal hareketler merkezli olarak post-modern/post-Marxist zeminde, farklı söylemsel içerikte yeniden üretilmektedir. Modern ve post-modern siyasetlerin, kapitalist iktidar ilişkilerine uzaklığı, artığa el koyma ve üretme ilişkisinin siyasallığını meşru kabul etmeyen ideolojik içeriklerinin temelde farklı olmadığı görülmektedir. Post-modern ve post-Marxist söylemlerde, üretimin ve dolaşımın somutlaştığı yerler olarak işyeri-piyasa ve işyeri-devlet, bir siyasal hal olarak ele alınmamaktadır. Oysaki kapitalist iktidar ilişkisi üretim temelinde bu alanlarda üretilmekte ve yeniden üretilmektedir.

Yönetme, artığa el koymanın bir sonucu olarak üretenler üzerinde, yönetilme baskı ve zorunluluğunu da birlikte taşımaktadır. Dolayısıyla yönetme, üretim temelinde dayalı aynı zamanda ve temel olarak siyasal bir ilişkidir; kapitalizmin siyasal hallerinden biridir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, V Yayınları, Ankara, 1989.
- Akbulut, Örsan Ö., “Siyaset Biliminin Siyaseti”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.44, S.4, Aralık, 2011.
- Arnhart, Larry, *Siyasi Düşünce Tarihi - Plato'dan Rawls'a-*, (Çev. A.K. Bayram), Adres Yayınları, Ankara, 2004.
- Bakunin, Mihail, *Devlet ve Anarşi*, (Çev. M. Uyrakulak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1998.
- Braverman, Harry, “The Real Meaning of Taylorism”, *Critical Studies in Organization and Bureaucracy*, (Ed. F. Fischer, C. Sirianni), Temple University Press, Philadelphia, 1994.
- Çitçi, Oya, “Yeni Siyaset: Neoliberalizm ve Post-Modernizmin Siyasal Projesi”, *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.2, Ekim, 2008.
- Dikmen, Ahmet Alpay, *Makine, İş, Kapitalizm ve İnsan*, Tan Kitabevi, Ankara, 2011.
- Ertop, Kıvanç ve Çetin Yetkin, *Sosyo-Ekonomik Temelleriyle Siyasal Düşünceler Tarihi*, Say Yayınevi, İstanbul, 1985.

- Göze, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları, İstanbul, 1993.
- Holloway, John ve Sol Picciotto, "Towards a Materialist Theory of the State", *State and Capital- A Marxist Debate*, (Ed. J. Holloway ve S. Picciotto), Edward Arnold, Londra, 1978.
- Kapani, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989.
- Kropotkine, Peter, *Anarşist Etik*, (Çev. I. Ergüden), Doruk Yayınları, Ankara, 1997.
- Laclau, Ernesto ve Chantal Mouffe, *Hegemonya ve Sosyalist Strateji - Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru-*, (Çev. A. Kardam), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Marshall, T. H. ve T. Bottomore, *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, (Çev. A. Kaya), Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000.
- McClelland, J.S., *A History of Western Political Thought*, Routledge, London, 1996.
- Mouffe, Chantal, *Siyasetin Dönüşü*, (Çev. F. Bakırcı, A. Çolak), Epos Yayınları, Ankara, 2008.
- Mouffe, Chantal, "Deconstruction, Pragmatism and the Politics of Democracy", *Deconstruction and Pragmatism*, (Ed. Chantal Mouffe), Routledge, London, 1996.
- Mukherjee, Subrata ve Sushila Ramaswamy, *A History of Political Thought - Plato to Marx*, Prentice- Hall, New Delhi, 2006.
- Proudhon, Pierre Joseph, *Mülkiyet Nedir?*, (Çev. V.G. Üretürk), Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998.
- Sheldon, Garrett Ward, *The History of Political Theory - Ancient Greece to Modern America*, Peter Lang, New York, 2003.
- Sweezy, Paul M., "The Illusion of the Managerial Revolution", *Science & Society*, Vol. 6, No.1, Winter, 1942.
- Şenel, Alaeddin, *Eski Yunan'da Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne*, AÜ SBF Yayını, Ankara, 1970.
- Thilly, Frank, *Yunan ve Ortaçağ Felsefesi*, (Çev. İ.Şener), İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2007.
- Tunçay, Mete, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi I - Eski ve Orta Çağlar*, AÜ SBF Yayını, Ankara, 1969.
- Wood, Ellen Meiksins ve Neal Wood, *Class Ideology and Ancient Political Theory - Socrates, Plato and Aristotle in Social Con-*

- text*, Basil Blackwell, Oxford, 1978.
- Wood, Ellen Meiksins, “The Uses and Abuses of Civil Society”, *Socialist Register 1990*, Merlin Press, 1990.
- Wood, Ellen Meiksins, *Kapitalizm Demokrasiye Karşı*, (Çev. Ş. Artan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Wood, Ellen Meiksins, *Yurttaşlardan Lordlara - Eskiçağlardan Ortaçağlara Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, (Çev. Oya Köymen), Yordam Kitabevi, İstanbul, 2008.
- Wood, Neal, *Reflections on Political Theory - A Voice of Reason from the Past-*, Palgrave-Macmillan, New York, 2002.
- Wright, Erik Olin, *Classes*, Verso, London, 1997.